

ОСОБЛИВОСТІ ВІДНОСИН США ТА ІЗРАЇЛЮ В 1990-І РОКИ*

У статті визначено основні концептуальні підходи, що пояснюють природу «особливих відносин» між США та Ізраїлем. Досліджена еволюція й особливості американсько-ізраїльських відносин в 90-і роки ХХ століття.

Теза про особливі відносини з Ізраїлем, в основі якого полягає зобов'язання Сполучених Штатів захищати право Ізраїлю на існування, а також його право існувати постійно й у мирних умовах, підтверджували практично всі американські лідери др. пол. ХХ століття. При цьому цікаво відзначити той факт, що між США й Ізраїлем немає договору про взаємодопомогу, який звичайно поєднує союзні держави, і взагалі не існує документа, що зобов'язує Сполучені Штати виступати на його захист. Проте, впродовж багатьох десятиліть «особливі відносини» між двома державами зберігаються, і зобов'язання Сполучених Штатів стосовно цієї країни залишаються неодмінним компонентом будь-якої близькосхідної стратегії Вашингтона.

Перш, ніж стати особливими, американсько-ізраїльські відносини пройшли певний етап становлення. Вони еволюціонували від подвійної позиції США щодо утворення Єврейської держави до могутньої підтримки права Ізраїлю на існування, від американського ембарго на продаж зброї Ізраїлю наприкінці 40-х і в 50-і рр. до високого рівня економічної допомоги і військового співробітництва, починаючи з 70-х рр. [1]. В роки «холодної війни» Ізраїль був основним стратегічним партнером Вашингтона на Близькому Сході, що стримував вплив Радянського Союзу і союзних йому арабських держав і захищав регіональні інтереси США.

* Захарченко А.М. Особливості відносин США та Ізраїлю у 1990-х роках // Дослідження світової політики: Зб.наук.пр. — К.: Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України. — 2002. — Вип. 19 — С. 107—115.

Трансформації, що відбулися в системі міжнародних відносин на початку 1990-х років, стали черговим випробуванням для американсько-ізраїльського альянсу. Розпад СРСР, зміна біполярної системи міжнародних відносин однополярною на чолі зі США, зміцнення позицій Вашингтона як на міжнародному, так і на регіональних рівнях, падіння інтересу американського суспільства до міжнародних справ — усе це призвело до перегляду Сполученими Штатами своєї політики, а також відносин із деякими державами. На глобальному рівні розпад Радянського Союзу, у певній мірі, зменшив значення Ізраїлю як регіонального союзника. На регіональному рівні Вашингтон намагався використати ситуацію, що створилася після війни в Перській затоці, для остаточного врегулювання арабсько-ізраїльського конфлікту, що, у свою чергу, вимагало від Ізраїлю більш гнучкого курсу [2].

Однак, незважаючи на всі ці тенденції, характер двосторонніх відносин між державами залишився без змін. Більш того, у другій половині 1990-х рр. чітко простежувалося зміцнення американсько-ізраїльського альянсу. Основне питання, поставлене в цій статті — чому «особливі відносини» між США й американською єврейською спільнотою, з одного боку, й Ізраїлем із другого змогли успішно протистояти цим змінам, а ступінь зацікавленості Сполучених Штатів в Ізраїлі з року в рік не зменшується?

«Особливі відносини» між США й Ізраїлем активно розвивалися із середини 1950-х рр. і були предметом численних практичних і теоретичних досліджень. Аналізуючи праці американських політологів, присвячених розвитку цієї проблеми в 1990-і рр., можна виділити 3 основні підходи, що пояснюють актуальність «особливих відносин» між двома державами на сучасному етапі.

Перший з них — «реалістичний», найбільш розповсюджений у роки «холодної війни», пояснює тісний союз США й Ізраїлю, насамперед, спільними стратегічними інтересами.

Так, професор політичних наук Чикагського університету Ч. Ліпсон вважає, що незмінна американська підтримка Ізраїлю глибоко базується на:

1 — військовій могутності Ізраїлю і його надійності як регіонального партнера;

2 — твердій опозиції Ізраїлю радикальним арабським державам, які довгий час були союзниками СРСР і дотепер становлять небезпеку для постачань нафти і політичної стабільності регіону;

3 — процвітанні Ізраїлю як стабільної демократії, що робить його бажаним партнером для США в нестабільному близькосхідному регіоні [3].

С. Девід, професор Університету Дж. Хопкінса, переконаний у тому, що закінчення «холодної війни» не знизило зацікавленість Сполучених Штатів в Ізраїлі. Навпаки, виникнення нових загроз на Близькому Сході, однаково небезпечних як для Америки, так і для Ізраїлю, повинні зміцнити стратегічний союз між двома державами [4]. Основна серед них, на думку групи аналітиків Вашингтонського інституту близькосхідної політики, загроза розповсюдження зброї масового ураження. Серед держав, що розвивають свій ядерний потенціал у цьому регіоні, присутні такі ворожі Сполученим Штатам держави, як Лівія, Ірак і Іран. Поширення хімічної й біологічної зброї теж ставить під загрозу інтереси обох держав [5]. Не варто забувати, що США залежать від імпорту нафти з даного регіону, а також повинні захищати від постійно виникаючих небезпек американських громадян, що знаходяться там. Не менш стурбовані у Вашингтоні проблемою контрабанди наркотиків, зростанням ісламського радикалізму й тероризму на Близькому Сході [6]. Саме Ізраїль сьогодні, на думку цієї групи дослідників, залишається форпостом американських стратегічних інтересів у цьому нестабільному регіоні.

У. Квандт, професор Університету Вірджинії, переконаний, що політика США щодо Ізраїлю не зводиться винятково до надання економічної, військової та іншої допомоги. Для адміністрації США дуже важливим є сам регіон, до якого належить держава Ізраїль, тому така пильна увага приділяється врегулюванню регіональних конфліктів, стабілізації відносин і зміцненню зв'язків між країнами Близького Сходу [7].

Остаточне врегулювання арабсько-ізраїльського конфлікту було одним із найбільш пріоритетних напрямків близькосхідної політики США в 1990-і рр. Прихильники реалістичного підходу впевнені, що близькосхідний мирний процес, із його підйомами та падіннями, має безпосередній вплив на американсько-ізраїльські відносини. Директор Центру міжнародних досліджень Інституту

Бругінгса Р. Хаас підкреслює, що відносини між союзниками в 1990-і рр. прямо залежали від бажання й готовності Ізраїлю піти на поступки, необхідні для просування мирного процесу вперед [8]. Не менше значення у Вашингтоні надавали тому, наскільки чітко Ізраїль координує зі США свої дії стосовно арабської сторони [9].

Врегулювання арабсько-ізраїльського конфлікту, на думку Ш. Фельдмана, співробітника Центру міжнародних досліджень Інституту державного управління ім. Дж. Кеннеді, не тільки усуне антагонізм між протиборчими сторонами і стане запорукою миру в одному з найбільш стратегічно важливих регіонів Земної кулі, але й у значній мірі полегшить американсько-ізраїльське стратегічне співробітництво, усунувши негативну реакцію на нього з боку арабських держав [10].

Директор Близькосхідного форуму Д. Пайпс і старший співробітник Гудзонівського Інституту Н. Подгорець упевнені, що в провалі арабсько-ізраїльського мирного процесу, заснованого на принципах Осло, винні ісламські екстремістські організації, які із самого початку відкидали можливість мирного врегулювання конфлікту. Погроза з боку цих організацій, які однаково ненавидять як Ізраїль, так і Америку, повинна об'єднати зусилля двох держав і зміцнити їхнє стратегічне партнерство [11].

Згідно поглядів політологів-реалістів, перераховані вище стратегічні фактори не тільки пояснюють, але і виправдують «особливі відносини» між двома нерівними партнерами і, насамперед, величезну військову, економічну і політичну допомогу, що США надають Ізраїлю.

Проте, ряд американських дослідників ставлять під питання стратегічну цінність Ізраїлю в сучасних умовах.

П. Фіндлі, засновник і голова Ради з національних інтересів, стверджує, що Ізраїль є абсолютно невиправданим економічним тягарем для Сполучених Штатів [12]. Автор впевнений, що американська політика подвійних стандартів на Близькому Сході, а також відсутність належної реакції на численні порушення Ізраїлем прав людини, дискредитує США в очах світової спільноти і підбиває довіру до них із боку арабських держав. Політика Ізраїлю стосовно арабських країн (у тому числі в рамках близькосхідного мирного врегулювання) найчастіше йде в розріз із стратегічними

інтересами Сполучених Штатів у регіоні, переконаний С. Зунс, професор політичних наук Університету Сан-Франциско [13].

Саме жорстка політика ізраїльського уряду на чолі з Нетаньяху стала причиною стагнації мирного процесу в другій половині 1990-х рр. і тим самим поставила під погрозу одну з найважливіших цілей США в регіоні — якнайшвидше врегулювання конфлікту. Незмінна політика підтримки Ізраїлю в таких умовах, яку демонструвала адміністрація Клінтона, ставила тактичну лінію Вашингтона в протиріччя з його стратегічними завданнями [14].

Ф. Беніс і С. Хаббел переконані, що воєнно-стратегічне значення Ізраїлю як союзника не настільки велике після закінчення «холодної війни», щоб пояснити й виправдати традиційний проізраїльський ухил близькосхідної політики Вашингтона. Ані піклування про безпеку Ізраїлю, ані його потенційна роль у плані забезпечення стратегічних (нафтових) інтересів США в районі Перської затоки не являють собою досить вагомих аргументів [15]. Отже, інтерес до Ізраїлю в даний момент виникає не із стратегічних міркувань, а, насамперед, із внутрішньополітичних факторів.

Так формується другий підхід до природи американсько-ізраїльських «особливих відносин», що протистоїть «реалістичному». Його прихильники, у противагу стратегічним розумінням, підкреслюють роль політичних, бюрократичних і соціальних сил у формуванні американської політики щодо Ізраїлю. Мова йде про проізраїльське лобі, до якого можна віднести різні проізраїльські налаштовані «групи інтересів», наприклад, протестантів-фундаменталістів; прихильників Ізраїлю в Білому домі, серед радників президента й співробітників американської розвідки; певні дослідницькі інститути та ін.

Старший науковий співробітник Інституту Бругінгса Ш. Телхамі і професор політичних наук Університету Огайо Джон Кроснік підкреслюють, що ізраїльське лобі, будучи одним із найефективніших лобі на політичній мапі США, безпосередньо впливає на прийняття рішень, пов'язаних з Ізраїлем. Це обумовлюється високою концентрацією євреїв серед електорату найважливіших штатів, гарним фінансуванням проізраїльських кандидатів і тим, що проізраїльському лобі вдається мобілізувати

громадян, які, за різними причинами, традиційно підтримують проізраїльський напрямок зовнішньої політики США [16].

Фактично всі політики, журналісти й інші, хто знає ізраїльське лобі безпосередньо із свого особистого досвіду, підтверджують тезу про його домінуючий вплив у Конгресі й формуванні американської зовнішньої політики, стверджує П. Фіндлі. Серед незліченного числа проізраїльських груп, найбільш активним і впливовим є Американсько-ізраїльський комітет громадських справ — основне лобі, що підтримує Ізраїль у Сполучених Штатах із 1951 р. Відмінно організована пропагандистська діяльність і таких організацій як Християнська кампанія громадських дій у підтримку Ізраїлю, Сіоністська організація Америки, Американці за безпеку Ізраїлю та ін. [17].

Основний аргумент представників цього підходу полягає у тому, що кожна окрема чи зібрані воедино ці сили, постійно взаємодіючи всередині американської політичної системи, були й залишаються основною причиною збереження «особливих відносин» між США й Ізраїлем.

Третій підхід, який можна визначити як «ідеалістичний», на відміну від двох попередніх, підкреслює роль американських світоглядних і гуманітарних принципів у процесі формування американської політики щодо Ізраїлю. Цей підхід надає особливого значення таким факторам, як природна схожість між самою великою демократією у світі в особі США і єдиною демократією на Близькому Сході в особі Ізраїлю; взаємні іудейсько-християнські культурні цінності двох суспільств; недовіра, яку відчують як американці, так і ізраїльтяни щодо арабів.

Найважливіший із цих факторів, на думку ряду американських політологів, полягає у тому, що США й Ізраїль мають подібні демократичні режими та дотримуються принципу забезпечення основних свобод громадян. Ізраїль — єдина країна на Близькому Сході з політичною системою, аналогічною західній демократичній моделі, і є, таким чином, «форт-постом» і провідником американських ідей і цінностей у регіоні.

Євреї в Америці, яку можна назвати релігійною країною, визнаються «біблійним народом», народом Старого завіту, і зв'язок християнства з давньоєврейською історією очевидний для всіх, стверджує К. Уолд, професор політичних наук Університету

Флориди. До того ж в Америці завжди було поширено таке явище, як симпатія й співчуття до того, що називається «underdog» — до «більш слабкого собаки». Ізраїль із моменту свого заснування в 1948 р. вважався таким «андердогом», крихітним Давидом, що протистоїть могутньому Голіафу, 100-мільйонному арабському світу [19]. Єврейська держава природним чином сприймається як місце, в якому, нарешті, знайшли притулок нащадки в усі віки гнаного народу. Араби ж виглядають як сила, що прагне позбавити євреїв шансу знайти свою батьківщину. До того ж араби асоціюються з двома «темними силами», ворожими Заходу: радянським комунізмом, в недалекому минулому, та новою «ісламською загрозою» [20]. Усі ці уявлення впливають на те, що американська громадськість опиняється на стороні Ізраїлю, вважають прихильники цього підходу.

Аналіз праць американських політологів дозволяє зробити висновок про те, що впродовж 1990-х рр. у формуванні американської політики стосовно Ізраїлю домінував реалістичний підхід. Американські дослідники не категоричні у своїх оцінках. Усі вони визнають, що не один конкретний, а скоріше сукупність усіх вищезазначених факторів пояснює природу «особливих відносин» між двома державами. Деякі взагалі заперечують доцільність цих відносин в умовах закінчення «холодної війни». Проте, більшість політологів сходяться у тому, що саме стратегічні міркування визначають політику Вашингтона щодо Ізраїлю на сучасному етапі.

На основі проведеного аналізу можна зробити висновок про те, що, незважаючи на можливі розбіжності між цими традиційними союзниками, підтримка Ізраїлю в Білому домі, президентській адміністрації й Конгресі в найближчому майбутньому залишиться такою ж відчутною. Ізраїль, поки він координує й синхронізує свою політику зі США не повинен хвилюватися з приводу зменшення американської допомоги й зацікавленості в ньому як основному американському партнері на Близькому Сході. Більш того, з огляду на події 11 вересня 2001 р. можна очікувати на подальше зміцнення американсько-ізраїльського альянсу, спрямованого на подолання нових спільних загроз, що виникають як у нестабільному близькосхідному регіоні, так і у світі в цілому.

Список використаних джерел

1. Neff D. *Fallen Pillars. U. S. Policy Toward Palestine and Israel Since 1945.*—Institute for Palestinian Studies, Washington, D. C., 1994.— P. 33-49.
2. *Pursuing Peace. An American Strategy for the Arab-Israeli Peace Process. Final Report of the Washington Institute's Strategic Study Group // The Washington Institute for Near East Policy, 1992.* — P. 18.
3. Lipson Ch. *American Support for Israel: History, Sources, Limits / U. S. — Israeli Relations at the Crossroads.* Ed. By G. Sheffer. London, 1997. — P. 129.
4. David S. *The Continuing Importance of American Interests in the Middle East after the Cold War / U.S. — Israeli Relations at the Crossroads.* — P. 112.
5. *Enduring Partnership. Report of the Commission on U. S. — Israeli Relations // The Washington Institute for Near East Policy, 1993.* — P. 24.
6. Hadar L. *America's Moment in the Middle East // Current History.* — 1996. — Vol. 95, № 597. — P.3.
7. Quandt W. *New U. S. Policies for a New Middle East? / The Middle East and the United State. A Historical and Political Reassessment.* Ed. By D. Lesch. — Westview Press, Boulder, Colorado, 1999. — P. 267-268.
8. Haas R. *The Middle East: No More Treaties // Foreign Affairs.* — 1996. — Vol. 75, № 5. — P. 63.
9. Makovsky D. *Middle East Peace Through Partition // Foreign Affairs.* — 2001. — Vol. 80, № 2. — P. 42.
10. Feldman Sh. *The Future of U. S.-Israeli Strategic Cooperation // www.washingtoninstitute.org/watch/Peacewatch/peacewatch1996/93.html*
11. Pipes D. *America's Muslims Against America's Jews // Commentary.* — 1999. — Vol.107, № 5. — P. 34; Podhoretz N. *The Tragic Predicament of Benjamin Netanyahu // Commentary.* — 1996. — Vol. 102, № 6. — P. 39-41.
12. Findley P. *Deliberate Deceptions. Facing the Facts about the U. S. — Israeli Relationship.* — Lawrence Hill Books, Brooklyn, New York, 1993. — P. 312.

13. Zunes S. Palestine and Israel // www.foreignpolicy-infocus.org/briefs/vol6/v6n04israel.html
14. Gerges F. Clinton and the Middle East: Lost Opportunities // Foreign Policy. -October 30, 1997. — P. 5-6.
15. Bennis, Phyllis. U. S.-Israel Policy // www.foreignpolicy-infocus.org/briefs/vol1/israel.html
16. Telhami Sh., Krosnick J. U. S. Public Attitudes Toward Israel: A Study of the Attentive and Issue Publics / U. S. — Israeli Relations at the Crossroads. — P. 83.
17. Findley P. Deliberate Deceptions. Facing the Facts about the U. S. — Israeli Relationship. — Lawrence Hill Books, Brooklyn, New York, 1993. — P. 156.
18. Wald K. Reclaiming Zion: How American Religious Groups View the Middle East / U. S. — Israeli Relations at the Crossroads. — P.171-172.
19. Elizur J. Israel and the United States: Images of Flawed Paradise / U. S. — Israeli Relations at the Crossroads. — P. 75.
20. Ibid. P. 76